

Rezumatul tezei de doctorat cu titlul
**”Principiul reparării integrale a prejudiciului.
Conținut. Corelații. Limite.”**

Doctorand

Adrian-Ioan Căbulea

Principiul reparării integrale a prejudiciului, deși unanim cunoscut în rândurile teoreticienilor și practicienilor dreptului, nu a beneficiat de vreo monografie în care să fie analizat în mod corespunzător. Constatând lacuna doctrinară, am încercat să o complinim prin tratarea acestui principiu general al răspunderii civile din mai multe perspective, în scopul evidențierii limitelor aplicabilității sale, determinate de corelarea sa cu alte reglementări incidente în materia răspunderii, aceasta reprezentând un element de noutate. Preocuparea pentru subiect a fost generată de faptul că ne aflăm în fața unui principiu cu origini îndepărtate, dar care încă își păstrează vigoarea și probabil nu va înceta să existe în viitorul apropiat.

Având în vedere importanța prejudiciului în materia răspunderii civile, chiar în lipsa vreunei reglementări în acest sens, doctrina și jurisprudența aferente Codului civil anterior au avansat, până la ridicarea la rang de principiu, obligația autorului faptei ilicite de reparare integrală a pagubei pricinuite victimei. Această direcție a fost preluată de legiuitorul român în Codul civil actual prin inserarea în mai multe norme juridice a unor prevederi care promovează principiul reparării integrale a prejudiciului. Totuși, nu orice fel de prejudiciu este supus dezdăunării, ci

numai acela care are caracter cert și este consecința directă a conduitei reprobabile a agentului.

Practica și literatura de specialitate au demonstrat însă că aceasta este regula generală, care comportă anumite excepții. Astfel, au fost incluse în sfera prejudiciilor reparabile spre exemplu prejudiciul viitor, dacă este sigur că se va produce, iar cuantumul său poate fi apreciat în prezent, și prejudiciul aparent indirect, denumit și prin ricoșeu, care este supus reparației chiar dacă se susține că nu există o legătură nemijlocită între acesta și delictul civil.

Pornind de la elementele caracteristice fiecărui tip de prejudiciu și ținând cont de natura drepturilor și intereselor legitime lezate prin comportamentul autorului, am constatat că aplicarea principiului reparării integrale a pagubei trebuie analizată prin raportare la circumstanțele în care se produce fiecare daună. La nașterea unui raport juridic cu consecințe negative pot contribui în mod direct sau indirect, pe lângă eventualele cauze străine, atât autorul faptei ilicite și/sau o persoană sau un lucru pentru care acesta este responsabil, cât și victima sau un terț.

Observând implicarea preponderent umană la crearea unei pagube și funcția preventiv-educativă a răspunderii, am considerat necesară stabilirea poziției psihice a acestor persoane față de activitatea generatoare de daună. Întrucât angajarea răspunderii unei persoane este percepută de aceasta și ca o sancțiune și pentru a nu fi aplicat reproșul în mod neîntemeiat, este obligatorie determinarea formei și a gravității vinovăției cu care a contribuit fiecare participant la cauzarea prejudiciului.

Studiind elementele constitutive ale diferitelor forme de vinovăție, am observat că la baza fiecărei acțiuni sau inacțiuni umane se află, în mod direct sau indirect, un proces psihic complex care trădează felul în care autorul percepe și se raportează la conduita impusă de normele de

conviețuire socială. Pentru asigurarea unui raport corect de proporționalitate între drepturile și obligațiile persoanei responsabile, precum și între valoarea socială lezată de autor și sancțiunea aplicată acestuia, apare necesară identificarea atât a formei de vinovăție cu care a acționat agentul, cât și a elementelor privitoare la vinovăție care atrag agravarea sau atenuarea răspunderii.

Stabilirea formei vinovăției în cazul faptei intenționate nu este o misiune foarte dificilă deoarece, în general, aceasta rezultă din materialitatea activității dăunătoare. Astfel, este destul de facil pentru instanță să aprecieze dacă autorul a urmărit sau doar a acceptat posibilitatea producerii prejudiciului. Provocările apar însă în cazul faptei comise din culpă întrucât cel puțin unul dintre factorii intelectual și volitiv este viciat.

Pornind de la dezavantajele criteriilor dezvoltate în doctrină și jurisprudență, am încercat să identificăm modalitatea prin care se poate asigura o soluție echitabilă atât față de persoana responsabilă de producerea consecințelor negative, cât și față de victimă. Astfel am ajuns la promovarea criteriului intermediar, având la bază criteriul obiectiv și fiind completat cu anumite circumstanțe externe în care a avut loc activitatea ilicită. Am realizat o abordare practică prin raportare la mai multe situații juridice nefaste susceptibile a fi remediate, mai mult sau mai puțin, prin aplicarea principiului reparării integrale a prejudiciului. În acest sens, am avut în vedere contribuția victimei și anunțurile privind răspunderea, prejudiciul nepatrimonial, răspunderea contractuală (prejudiciul previzibil), prejudiciul constând în pierderea unei șanse. Totodată, am tratat și ipoteza persoanei lipsite de discernământ atât prin prisma capacității delictuale ca și condiție pentru angajarea răspunderii, cât și obligația subsidiară de indemnizare a victimei.

În ceea ce privește forța majoră și cazul fortuit, am constatat că doctrina modernă le tratează pe tărâmul raportului de cauzalitate dintre activitatea autorului și dauna suferită de victimă. Am arătat în cuprinsul lucrării motivele pentru care noi considerăm că aceste cauze străine au o natură bivalentă, având aptitudinea de a afecta nu doar legătura de cauzalitate, ci și vinovăția agentului, compusă atât din procesul psihic complex, cât și din reproșul îndreptat împotriva autorului pentru nesocotirea ordinii juridice.

Cu toate că legiuitorul civil a reglementat forța majoră și cazul fortuit ca fiind cauze exoneratoare de răspundere, analizând ipotezele în care la producerea pagubei au contribuit și alte împrejurări, am arătat că aceste evenimente externe nu înlătură întotdeauna integral răspunderea autorului. În astfel de situații are loc doar o limitare a răspunderii civile, care conduce în mod implicit la o restrângere a efectului principiului reparării integrale a prejudiciului.

O altă cauză care poate să intervină în raportul obligațional dintre autor și victima prejudiciului o constituie fapta unui terț. În materia răspunderii subiective, fapta terțului are efect exonerator de răspundere asupra agentului dacă întrunește cel puțin elementele constitutive ale cazului fortuit. În domeniul răspunderii obiective, fapta terțului produce un astfel de efect față de autor numai dacă îndeplinește condițiile forței majore.

Mai frecvent sunt întâlnite în practică ipoteze în care prejudiciul suferit de victimă este rezultatul unei pluralități de cauze formate din activitatea autorului dublată de cea a terțului, fără ca între aceștia să existe o legătură subiectivă prealabilă sau concomitentă. În astfel de situații, efectul activității terțului asupra răspunderii autorului este diferit de cel al forței majore sau cazului fortuit, concurente cu fapta autorului, când are loc o limitare a principiului reparării integrale a prejudiciului.

Așadar, fapta terțului concurentă cu cea a autorului nu afectează acest principiu, victima fiind îndreptățită să beneficieze de despăgubiri echivalente cu totalitatea prejudiciului, fără a fi nevoită să suporte vreo fracțiune din acesta. Autorul inițial și terțul răspund pentru întreaga pagubă produsă victimei, raporturile dintre ei stabilindu-se în funcție de contribuția fiecăruia.

Responsabilitatea autorului și, implicit, aplicarea principiului reparării integrale a prejudiciului poate fi influențată și de anumite clauze privind răspunderea. Acestea sunt reglementate expres în Codul civil actual, iar pentru a conduce la o exonerare totală de răspundere trebuie îndeplinite două condiții: neexecutarea obligației să nu fie săvârșită cu intenție sau culpă gravă, iar prejudiciul să vizeze numai daune materiale întrucât este statuat că răspunderea pentru prejudiciile cauzate integrității fizice sau psihice ori sănătății nu poate fi înlăturată sau diminuată, decât în condițiile legii.

Din perspectiva principiului reparării integrale a prejudiciului am insistat asupra clauzelor care limitează obligația autorului de despăgubire a victimei delictului civil. O astfel de convenție este clauza penală, în ipotezele în care cuantumul daunei este superior valorii anticipate prin intermediul clauzei. Același efect parțial exonerator de răspundere îl produc și clauzele prin care se limitează cuantumul despăgubirilor la un plafon dinainte stabilit, atunci când acesta este inferior valorii reale a pagubei.

În privința anunțurilor referitoare la răspunderea contractuală, am constatat că reprezintă de fapt veritabile clauze privind răspunderea, cu toate efectele pe care acestea le produc. Astfel de anunțuri au o natură bilaterală, prin prisma acceptării lor tacite de către cealaltă parte contractantă, în măsura în care le cunoștea conținutul la momentul perfectării convenției. Prin urmare, pentru a obține o înlăturare sau

limitare a principiului reparării integrale a prejudiciului, autorul trebuie să dovedească faptul că victima cocontractantă a avut în vedere și a acceptat conținutul anunțului la încheierea contractului.

În materie delictuală, efecte similare clauzelor contractuale privind răspunderea pot fi produse prin consimțământul exprimat de victimă cu privire la o activitate a autorului cu potențial dăunător. Consimțământul victimei este distinct de ipoteza în care fapta acesteia prezintă față de autor caracteristicile unei cauze străine exoneratoare de răspundere. Argumentul acestei soluții îl reprezintă faptul că autorul prevede că victima va participa la desfășurarea activității, prin asumarea posibilității de a suferi un prejudiciu. Mai mult, posibila atitudine a victimei de tratare în mod ușuratic a eventualității intervenirii unei consecințe nefaste nu afectează valabilitatea consimțământului ei, aceasta fiind nevoită să suporte integral paguba suferită.

Cu toate că problema contribuției victimei la producerea prejudiciului a fost dezbătută încă din dreptul roman, aceasta a prins contur din punct de vedere normativ printr-o reglementare din Codul civil din 2009. Astfel, în cazul în care victima a contribuit cu intenție sau din culpă la cauzarea ori la mărirea prejudiciului sau nu le-a evitat, în tot sau în parte, deși putea să o facă, cel chemat să răspundă va fi ținut numai pentru partea de prejudiciu pe care a pricinuit-o. În acest mod are loc o limitare a principiului reparării integrale a prejudiciului, dar și o protejare a autorului pentru a nu răspunde decât pentru ceea ce a provocat prin fapta sa ilicită.

Deopotrivă, am analizat efectele anunțurilor privitoare la răspundere în materie delictuală prin prisma prevederilor referitoare la contribuția victimei. Astfel, am constatat că victima care a fost avertizată printr-un anunț cu privire la existența unui pericol, dar cu toate acestea a contribuit cu intenție sau din culpă la cauzarea ori la mărirea prejudiciului

sau nu le-a evitat, în tot sau în parte, deși putea să o facă, va suporta partea de prejudiciu care nu a fost pricinuită de către autor.

Anunțul, prin el însuși, nu are capacitatea de a exonera de răspundere persoana responsabilă, însă instituie o prezumție relativă de vinovăție în sarcina victimei care încalcă avertizarea. Cu toate că legiuitorul a făcut trimitere doar la norma privind vinovăția comună, respectiv la limitarea răspunderii autorului datorită contribuției victimei, apreciem că reglementarea ar trebui să vizeze și fapta victimei, care ar putea avea efect exonerator de răspundere pentru autor. Prin urmare, simplul anunț al autorului nu conduce la o limitare a principiului reparării integrale a prejudiciului, însă atunci când acesta se coroborează cu fapta victimei poate avea loc atât o restrângere a cuantumului despăgubirilor la care are dreptul victima, cât și o înlăturare totală a răspunderii autorului, în funcție de fiecare situație apreciată *in concreto*.

O altă limitare a principiului reparării integrale a prejudiciului are loc în materia daunelor nepatrimoniale, fapt datorat specificului acestora ce nu permite repararea în natură și nici cuantificarea precisă. Având în vedere natura acestui tip de pagubă, considerăm că nu avem de-a face cu o veritabilă „reparare a prejudiciului”, ci cu o indemnizare a victimei în scopul consolării pentru suferințele pricinuite de activitatea delictuală.

În materia răspunderii civile contractuale, principiul reparării integrale a prejudiciului este afectat de prevederea sau lipsa de prevedere a autorului, acest principiu aplicându-se în mod efectiv numai în caz de neexecutare cu intenție sau din culpă gravă a obligațiilor contractuale. Astfel, debitorul răspunde, de regulă, numai pentru prejudiciile în legătură cu care a prevăzut sau putea să prevadă, la data încheierii contractului, că se vor produce în patrimoniul cocontractantului său ca urmare a neexecutării contractului.

Am arătat că atâta timp cât îndatorirea neonorată derivă dintr-o convenție civilă, valabil încheiată între cele două subiecte ale raportului juridic de răspundere, aceasta nu poate fi decât contractuală. Prin urmare, considerăm că răspunderea autorului nu se strămută pe temei delictual, fiind vorba doar despre o răspundere contractuală agravată de forma și gravitatea vinovăției cu care agentul încalcă o obligație concretă, asumată prin convenție, iar nu una legală, cu caracter general.

Cu toate că răspunderea civilă contractuală a preluat multe reglementări din materie delictuală, care constituie dreptul comun al răspunderii, principiul reparării integrale a prejudiciului a fost trunchiat. Observăm așadar că debitorul contractual este ținut să repare numai consecințele negative pe care le-a avut în vedere la momentul exprimării consimțământului, fiind în același timp scutit de eventualele urmări imprevizibile, datorită faptului că a participat în mod voluntar la crearea unui raport juridic civil. În concluzie, în materie contractuală avem de-a face cu o limitare a principiului reparării integrale a prejudiciului, cu excepția situației în care neexecutarea este intenționată ori se datorează culpei grave a debitorului.

O categorie distinctă de daune o reprezintă prejudiciul constând în pierderea șansei, reglementat pentru prima dată de legiuitorul român în actualul Cod civil. Apreciem că scopul despăgubirii acestui tip de daună constă în indemnizarea victimei pentru că i-a fost răpit evenimentul favorabil, iar nu într-o reparație prin repunerea în situația anterioară. Deși aparent nu se produce o limitare a principiului reparării integrale a prejudiciului întrucât victima este despăgubită pentru întreg prejudiciul inițial, constând în nevalorificarea șansei, în realitate există situații în care indemnizarea nu se ridică la nivelul prejudiciului efectiv suferit de victimă.

O altă limitare a acestui principiu, privită din perspectiva victimei inocente, pe care am constatat-o este reprezentată de situația în care autorul este o persoană lipsită de discernământ. Cu toate că reglementarea urmărește în principal să protejeze victima care, în mod normal, nu ar fi beneficiat de nicio despăgubire de la autorul lipsit de discernământ, apreciem că are loc o reparare parțială a daunei. Această ipoteză, privită din perspectiva prejudiciului efectiv produs, reprezintă o limitare a principiului reparării integrale deoarece, în mod firesc, nu vizează o *restitutio in integrum*, ci o compensare într-un quantum echitabil prin raportare atât la starea patrimonială a victimei, cât și la cea a autorului.

În concluzie, apreciem că prin analiza realizată în această lucrare am reușit să arătăm că principiul reparării integrale a prejudiciului, deși are o aplicabilitate generală, cunoaște anumite limitări în situațiile în care prevalează alte argumente precum: principiul echității, imposibilitatea efectivă de cuantificare exactă a daunei, asumarea unui raport contractual cu efecte previzibile etc.